

УДК 341.217

А. В. Мазур, кандидат юридичних наук, доцент
кафедри адміністративного та митного права Ака-
демії митної служби України

РЕГУЛЯТИВНА ФУНКЦІЯ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ЧЛЕНСТВА У СВІТОВІЙ ОРГАНІЗАЦІЇ ТОРГІВЛІ: ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

Статтю присвячено дослідженню специфіки митного, зокрема митно-тарифного, регулювання в умовах членства держави у Світовій організації торгівлі. Обґрунтовано ідею щодо необхідності суворого дотримання вимог чинного законодавства, а також адекватного тлумачення конституційно-правового принципу верховенства права.

Статья посвящена исследованию специфики таможенного, в частности таможенно-тарифного регулирования, регулирования в условиях членства государства во Всемирной таможенной организации. Обоснована идея относительно необходимости строгого соблюдения требований действующего законодательства, а также адекватного толкования конституционно-правового принципа верховенства права.

The article is devoted research of specific custom, in particular custom-tariff adjusting, adjusting in the conditions of membership of the state, in World organization of trade. Grounded idea on the necessity of severe observance of requirements of current legislation, and also adequate interpretation, constitutionally legal to principle of supremacy of right.

Ключові слова. Верховенство права, Конституція України, митне регулювання, рішення Конституційного Суду України, мито, надбавка до мита, тимчасова процедура, право СОТ, платіжний баланс, повноваження вищих органів державної влади.

Вступ. У науковій літературі, в тому числі зарубіжній, цілком слушно зауважено, що в доктрині правничих та економічних наук побутує позиція, що приписи права мають узгоджуватися з об'єктивними законами економіки. Не є секретом, що таке й подібні твердження становлять концепцію в межах так званої “економічної теорії права”, або ж інакше “економії права” [1, 115]. Водночас ті ж таки автори знову мають рацію, коли підкреслюють очевидне: право мусить гарантувати безпеку, бути стабільним і “чинити спротив” політичній кон'юктурі [1, 117].

У розрізі митно-тарифного регулювання, для якого характерне неминуче поєднання політичних (особливо в аспекті активного використання мита як засобу наповнення державного бюджету й пом'якшення наслідків теперішньої фінансової кризи) і юридичних (у контексті даного дослідження постає й питання правових) доміант, особливого значення набуває співвідношення права СОТ і національного законодавства, принципів права СОТ і принципів права, якими керуються, для прикладу, судді Конституційного Суду України.

Аналіз досліджень і публікацій на тему митно-тарифного регулювання дає підстави стверджувати, що увагу дослідників прикуто переважно до визначення природи митного тарифу, його значення для вітчизняної економіки. Наприклад, митно-тарифне регулювання визначають як економічний метод цінового регулювання зовнішньої торгівлі для стимулювання балансу внутрішнього і зовнішнього ринків, обсягів виробництва і споживання [2, 4]. Характер і завдання митно-тарифного регулювання тісно пов'язують із загальною економічною ситуацією в країні, з внутрішніми та зовнішніми умовами її розвитку [3, 40–41]. Питання розподілу повноважень поміж органами державної влади щодо встановлення додаткових зборів з імпортованих товарів поставало свого часу в країнах, що готувалися офіцій-

© А. В. Мазур, 2009

но вступати до ЄС. Як правило (в тому числі з огляду на практику країн – учасниць СОТ), пропонувалося залишати право впровадження додаткових стягнень за тим державним органом, який своїм актом встановлював податок з імпортованого товару [4]. Натомість бракує більш-менш серйозних розвідок правових аспектів реалізації регулятивної функції держави в умовах членства у так званому “світовому торговому клубі”.

Постановка завдання. На матеріалах норм закону України, предметом якого є врегулювання відносин у сфері митно-тарифних відносин, подання глави держави щодо конституційності його норм, відповідного рішення Конституційного Суду, актів Світової організації торгівлі, з урахуванням різних поглядів на питання податкового права, а також розуміння фундаментального принципу верховенства права, запропонувати авторське бачення митно-тарифного регулювання в умовах фінансово-економічної кризи.

Результати дослідження. Тотальне і безапелючне визнання Конституції України соціальною цінністю – необхідна умова нормального функціонування державних і соціальних інститутів, коли протистояння учасників політичного процесу зводиться не до змагання ідей щодо перспектив розбудови країни, а до боротьби за сфери впливу й розподіл власності.

Основний Закон є не лише джерелом права, бо саме на нього мають спиратися правозастосовці, коли чинять спротив намаганням девальвації ідеї права, це “ядро” законодавства. Адже “прогалини, суперечності в конституційному тексті можуть негативно відбиватися на становленні не тільки конституційного, а й іншого галузевого законодавства” [5, 303].

В умовах фінансово-економічної кризи такою галуззю виступає податкове законодавство. На перший погляд, воно має завершений і усталений вигляд, і передумовою цього є норми Основного Закону. Утім, тривала “епопея” з проектом Податкового кодексу, прийняття якого мало засвідчити про завершення процесу систематизації норм цієї галузі законодавства, а також неоднакове тлумачення, здавалося б, цілком зрозумілих конституційних норм, переконують у протилежному. До того ж не секрет, що у протистоянні політичних сил фактично унормовано практику використання прогалин у законодавстві залежно від поточної кон’юнктури.

Такий або подібний висновок спадає на думку, коли спробувати досягнути практики роботи Конституційного Суду України як єдиного органу судової влади, уповноваженого давати оцінку конституційності актам законодавства. Ідеться, зокрема, про Закон України від 04.02.2009 № 923-VI “Про внесення змін до деяких законів України з метою поліпшення стану платіжного балансу України у зв’язку із світовою фінансовою кризою” [6].

У перебігу доктринального аналізу конституційного подання Президента України (вих. № 1-1/408 від 26.02.2009 р.) щодо відповідності Конституції України положень пп. 3.5 і 3.6 п. 3 ст. 3 “Прикінцеві положення” Закону України “Про Митний тариф України” (в редакції Закону України від 4 лютого 2009 р. № 923-VI) та абз. 8 ч. 2 ст. 9 Закону України “Про зовнішньоекономічну діяльність” від 16 квітня 1991 р. № 959-XII (у редакції Закону України від 4 лютого 2009 р. № 923-VI) варто спиратися, на мій погляд, на твердження щодо непорушності принципу розподілу влади на гілки, пріоритету норм міжнародного права, безапелючності принципу “дозволено те, що передбачено законом” у діяльності органів державної влади тощо.

Отже, згідно зі ст. 8 Конституція України має найвищу юридичну силу, а закони та інші нормативно-правові акти приймаються на її основі і повинні відповідати їй. Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України (ст. 9 Конституції України). Оскільки на основі Закону України “Про ратифікацію Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі” від 10 квітня 2008 р. № 250-VI у Конституцію України не було внесено змін, можна зробити висновок, що норми права Світової організації торгівлі не суперечать положенням Конституції України.

Ст. 19 Конституції України встановлює, що органи державної влади, у тому числі Верховна Рада України й Кабінет Міністрів України, а також їхні посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України.

Аналіз новели в Закон України “Про зовнішньоекономічну діяльність” дозволяє стверджувати, що вищий законодавчий орган не мав конституційних і суто законодавчих підстав для внесення змін до цього закону. Для внесення змін у ч. 2 ст. 9 “Органи державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності” Закону України “Про зовнішньоекономічну діяльність” від 16 квітня 1991 р. були відсутні обидві підстави.

По-перше, уповноваження Кабінету Міністрів України “зменшувати та скасовувати тимчасову надбавку до діючих ставок ввізного мита на деякі товари згідно з процедурою, визначеною міжнародними угодами України” суперечить п. 1 ч. 2 ст. 92 Конституції України, за яким податки встановлюються виключно законами України. Під “встановлюються” слід розуміти визначення у відсотковому або іншому вимірі збільшення або зменшення сум податків. З тієї самої підстави неконституційними є норми пп. 3.5 ст. 3 аналізованого закону: “Кабінет Міністрів України має право здійснити ... зменшення (скасування) шляхом видання відповідної постанови, яка набирає чинності на десятий календарний день після офіційного оприлюднення та втрачає чинність у день закінчення дії *тимчасової процедури*”; а також пп. 3.6 ст. 3, яким Кабінет Міністрів України уповноважений на продовження тимчасової процедури шляхом прийняття рішення про таке продовження у формі постанови.

По-друге, ст. 2 Закону України “Про Митний тариф України” закріплено, що встановлення нових та зміна діючих ставок ввізного мита, визначених Митним тарифом України, здійснюються Верховною Радою України шляхом прийняття законів України з урахуванням висновків Кабінету Міністрів України. Закони України з питань встановлення нових або зміни діючих ставок ввізного мита набирають чинності не раніше ніж з дати початку нового бюджетного періоду. Таким чином, оновлена норма ч. 2 ст. 9 Закону України “Про зовнішньоекономічну діяльність” суперечить Закону України “Про Митний тариф України”.

У ч. 2 ст. XII ГАТТ вживається термін “Сторони” на позначення суб’єкта запровадження тимчасових обмежень кількості чи вартості імпортованого на митну територію країни товару. Цілком логічним видається припущення, що конкретні суб’єкти встановлення чи скасування таких заходів визначаються згідно з чинним національним законодавством. Для прикладу, вислів з ГАТТ “Сторони, які застосовують обмеження ... повинні поступово послаблювати їх у міру покращення ситуації, застосовуючи їх лише настільки, наскільки умови ... виправдовують їх застосування” не означає, що мовиться виключно про уряд країни.

Згідно з п. (а) ст. 2 ГАТТ 1994 р. “Пояснювальні примітки” термін “сторона, що домовляється” має тлумачитися як “член СОТ”. Відповідно до вимог ст. 1 Закону України від 10.04.2008 р. № 250-VI “Про ратифікацію Протоколу про вступ України до Світової організації торгівлі” з набранням чинності цим Протоколом згідно з п. 8 Україна приєднується до Угоди про СОТ відповідно до ст. XII цієї Угоди й стає членом СОТ. Тобто Кабінет Міністрів України не виступає єдиним договірним суб’єктом у даному випадку. Ідеться про державу як таку.

Окрім того, запроваджене Законом України “Про зовнішньоекономічну діяльність” право КМУ зменшувати і скасовувати тимчасову надбавку до діючих ставок ввізного мита, на думку авторів закону, має відбуватися “згідно з процедурою, визначеною міжнародними угодами України”. Як слушно наголошено у висновку Головного науково-експертного управління на пропозиції Президента України до Закону України “Про внесення змін до деяких законів України з метою поліпшення стану платіжного балансу у зв’язку із світовою фінансовою кризою” (реєстр. № 3379 від 20.11.2008), передбачена в законі “тимчасова процедура” повинна відповідати (а) вимогам СОТ, у тому числі в частині відповідності прийнятій термінології та додержання всіх передбачених процедур; (б) нормам чинного законодавства України.

Ані першого, ані другого не дотримано в аналізованому Законі України. У ст. XII ГАТТ вживаються терміни “обмеження імпорту”; в Домовленості про положення Генеральної угоди з тарифів і торгівлі 1994 р. щодо платіжного балансу вживається поняття “цінові заходи”. Слід погодитися, що термін “тимчасовий коефіцієнт до діючих ставок ввізного мита”, а не “надбавка” більше відповідав би ст. 67 Конституції та податковим законам України.

Щодо обов’язку додержання встановленої нормами ГАТТ процедури запровадження обмеження імпорту, то йдеться не лише про обов’язкові консультації з Комітетом з обмежень у зв’язку з платіжним балансом після запровадження, а й про неухильне дотримання взятих Україною зобов’язань на етапі їх легального оформлення. Жодна з норм, зазначених у п. 3.1 аналізованого закону як правова основа, на яку має “спиратися” держава в процесі запровадження так званої тимчасової процедури (ст. XII–XIII, XV, XVIII ГАТТ 1994, “Тлумачення заходів, передбачених Генеральною угодою з тарифів і торгівлі 1994 року щодо платіжного балансу”), не вказує на уряд держави, тобто Кабінет Міністрів України, як єдино можливий орган державної влади, уповноважений у цій сфері. Натомість вживається поняття “член СОТ”.

Таким чином, беручи до уваги наведені вище аргументи, що ґрунтуються на нормах Конституції України, інших чинних нормативно-правових актів, положеннях укладених Україною в установлених законом порядку міжнародних договорів, необхідно зробити висновок: по-перше, суперечать Конституції України і чинному законодавству України положення абз. 8 ч. 2 ст. 9 Закону України “Про зовнішньоекономічну діяльність” від 16 квітня 1991 р. № 959-XII (у редакції Закону України від 4 лютого 2009 р. № 923-VI); по-друге, суперечать Основному Закону України й чинному законодавству України норми пп. 3.5 і 3.6 п. 3 ст. 3 “Прикінцеві положення” Закону України “Про Митний тариф України” (у редакції Закону України від 4 лютого 2009 р. № 923-VI).

Аналогічне рішення щодо конституційності законодавчих норм про внесення змін до законів “Про зовнішньоекономічну діяльність” та “Про Митний тариф України” ухвалив Конституційний Суд України [7]. Орган конституційної юрисдикції аргументував свій висновок низкою положень, у тому числі теоретико-правового характеру.

По-перше, конституційні положення про обов’язковість закріплення в законі системи оподаткування, податків і зборів визначають і правовий режим тимчасової надбавки до діючої ставки ввізного мита.

По-друге, загальновизнаними елементами правового механізму регулювання податків і зборів (обов’язкових платежів) є суб’єкт або платник податку, об’єкт оподаткування, одиниця оподаткування, джерело сплати податку, податкова ставка, податковий період, строки та порядок сплати податку, податкова квота, податкові пільги (до слова, фахівці фінансового права натомість відзначають, що “певні труднощі виникають із тлумаченням елементів податку (податкового закону, податкового механізму)” [8, 59]); всупереч законам Кабінету Міністрів України надано право зменшувати (скасовувати) податкову ставку, що є елементом правового механізму регулювання (встановлено в законі України) ввізного мита.

По-третє, прийняття законів належить до повноважень парламенту – Верховній Раді України як єдиного законодавчого органу в Україні (ст. 75, п. 3 ч. 1 ст. 85, ст. 91 Конституції України), що Конституційний Суд України неодноразово роз’яснював своїми попередніми рішеннями: право приймати закони, вносити до них зміни у разі, коли воно не здійснюється безпосередньо народом (ст. 5, 38, 69, 72 Конституції України), належить виключно Верховній Раді України (п. 3 ч. 1 ст. 85 Конституції України) і не може передаватись іншим органам чи посадовим особам, бо “права делегування законодавчої функції парламентом іншому органу влади (у даному випадку Кабінету Міністрів України) Конституцією України не передбачено”.

По-четверте, Конституцією України до повноважень Кабінету Міністрів України заховано, зокрема, забезпечення проведення податкової політики (п. 3 ст. 116), що, своєю чергою, не передбачає права встановлювати загальнодержавні податки і збори (обов’язкові

платежі) або визначати окремі елементи правового механізму їх регулювання. Тим більше через ухвалення постанов з грифом “для службового користування”.

З погляду теорії та практики і конституційного, і митного регулювання, видається такою, що заслуговує на увагу, окрема думка судді-доповідача у зазначеній справі. У ній на основі беззастережно негативної оцінки ідеї юридичного позитивізму (яким, як слід розуміти, керувався судовий орган конституційної юрисдикції) висловлено сумніви з приводу правильності принципів мотивів та висновку рішення Конституційного Суду [9].

Зокрема, зауважено, що Конституційний Суд України, визнавши неконституційними норми про надання Кабінетові Міністрів України повноважень зменшувати (скасовувати) розмір тимчасової надбавки до діючих ставок ввізного мита шляхом видання відповідної постанови, а також продовжувати дію Тимчасової процедури, фактично позбавив Україну можливості гнучко й оперативно реагувати на зміни стану платіжного балансу держави дозволенням СОТ митно-тарифним інструментарієм та ефективно захищати національного товаровиробника. А залишення цих повноважень виключно за Верховною Радою України начебто суперечить *засаді розумності правового регулювання*, оскільки парламент через регламентні вимоги законодавчого процесу не здатний так само оперативно, як орган виконавчої влади, реагувати на динаміку імпорту, який безпосередньо впливає на стан платіжного балансу держави.

Іншою тезою-аргументом став висновок щодо меж владних повноважень КМУ як органу проведення податкової політики. Стверджується, зокрема, що уряд в межах цього конституційного повноваження має право визначати окремі елементи правового механізму ввізного мита. Таке розуміння співвідношення повноважень Верховної Ради України і Кабінету Міністрів України у сфері оподаткування, на думку судді, повністю узгоджується із *засадю економічної раціональності* й, відповідно, *принципом верховенства права*.

Існує безліч тлумачень поняття верховенства права. За влучним висловом Б. Таманаги, “верховенство права посідає особливе місце – воно є виключним і легітимуючим політичним ідеалом сьогоденного світу, проте водночас згоди щодо його точного значення немає” [11, 11]. Утім, усі визначення, на його думку, можна поділити на дві групи залежно від концепції “формальної” або “матеріальної” (змістовної) [11, 106]. Якщо перша передбачає сприйняття верховенства права через тези “правління на основі закону”, “формальна законність (передбачувана, чітка)”, “демократія+законність”, то друга – “індивідуальні права”, “право гідності і/або правосуддя”, “держава загального добробуту (загальна рівність, захист громади)”.

Вітчизняні автори у своїх формулюваннях поєднують ознаки і тієї, й іншої концепції. Так, на думку А. М. Колодія, “...верховенство права у сфері економічної системи має дістати вияв у регулюванні якомога більшої кількості виробничих відносин...”, “...нові виробничі відносини за своєю сутністю потребують верховенства права, міцного і стабільного правопорядку та законності, успішної боротьби із злочинністю” [12, 125].

Деякі інші бачення демонструє І. В. Яковюк, котрий зауважує, що “...принцип верховенства права не підміняє та не скасовує принцип законності, а тільки поглиблює його від вимог суто формального додержання норм у напрямку пошуку власне правового (“органічного”, “ідеального”) змісту права” [13, 519]. Пошук останнього, на думку вченого, має відбуватися через поєднання ціннісних критеріїв і формально-регулятивних ознак права, що є завданням як законотворчих, так і правозастосовних державних органів, передусім суддів; за орієнтири правового змісту закону пропонується обрати справедливість, правовий ідеал, правову природу речей, дух закону, загальну волю народу, особливості конкретної ситуації, найоптимальніші юридичні засоби і способи розв’язання правового конфлікту [13, 519–520].

С. П. Погребняк розглядає принцип верховенства права у взаємозв’язку з іншими принципами права і висуває надважливу тезу: “...для нашої правової системи верховенство права є невідривним від верховенства Конституції”, й додає, щоправда, “...що не означає повної ідентичності цих принципів” [14, 173].

У будь-якому разі терміни “розумність правового регулювання” та “економічна раціональність” не знаходять свого застосування в контексті одного з основоположних принципів права. У тлумаченні верховенства права як соціального блага й державної необхідності вибір між економічною доцільністю й правовою можливістю має припадати, на мою думку, на останню. Зміщення акценту виключно на *ratio* в питанні фундаментальних системноправових ідей може призвести до підміни його об’єктивованого смислу до суб’єктивізму, адже висновок щодо розумності чи нерозумності не завжди консолідує тих, хто тлумачить правову норму, в тому числі норму міжнародно-правового акта, або ж акта права СОТ.

Впровадження норм і правил Світової організації торгівлі – процес складний. Членство в цьому торговому клубі відкриває широкі можливості для вітчизняної промисловості, але вони мають реалізуватися відповідно до стандартів, обов’язкових для всіх без винятку країн-учасниць. Треба погодитися з тим, що недотримання органами державного влади процедури ухвалення рішень з питань митно-тарифного й нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності є однією із загроз у сфері митного регулювання. Управлінська діяльність Державної митної служби України як центрального органу виконавчої влади за таких обставин зазнає негативних впливів унаслідок надмірної політизації сфери економіки [15], в якій рішення мають прийматися з урахуванням реальної соціально-економічної ситуації, проте завжди відповідно до норм чинного законодавства.

Радник департаменту огляду торговельної політики Секретаріату Світової організації торгівлі В. Альфаро зауважив: “... на міжнародному рівні ... існують правила СОТ, якими повинні керуватися країни в міждержавних відносинах. Країни не можуть вільно робити все, що вони захочуть. Великий ризик полягає в тому, що, коли одна країна почне піднімати імпорتنі бар’єри, всі інші країни можуть почати наслідувати її приклад, і це вплине на її експорт. Слід сказати, якщо певні галузі потребують підтримки і допомоги з боку уряду, то найкращими заходами будуть ті, які є найменш обмежувальними і найменш дискримінаційними стосовно торгівлі” [16].

Постановою Кабінету Міністрів України № 230 від 18 березня 2009 р. скасовано 13-відсоткову надбавку до ввізного мита на імпорتنі товари (окрім автомобілів і холодильників) [17]. Згідно з роз’ясненнями Мінекономіки України та Мінюсту України цей нормативно-правовий акт залишається чинним і підлягає вживанню навіть попри прийняте Конституційним Судом України рішення. Водночас Мінюст повідомив, що постанову № 230 необхідно привести у відповідність із законами України “Про зовнішньоекономічну діяльність” і “Про Митний тариф України”, а також підкреслив, що відповідно до ч. 1 ст. 52 Закону України “Про Кабінет Міністрів України” акти Кабміну видаються на основі і на виконання Конституції і законів України, актів Президента України і є обов’язковими для виконання. Своєю чергою, в Комітеті Верховної Ради України з питань податкової і митної політики вирішили так: оскільки в рішенні КСУ № 15-рп/2009 від 23 червня 2009 р. постановою Кабінету Міністрів України №230 від 18 березня 2009 р. не згадується, вона діє до прийняття Верховною Радою України відповідного закону, тобто щонайменше до 6 вересня 2009 р. Вищий законодавчий орган не продовжив її дію через “усвідомлення” більшістю парламентарів допущеної “помилки”, унаслідок якої постало питання про адекватність дій української влади узятим на себе міжнародним зобов’язанням.

Висновки. Механізм митно-тарифного регулювання має розглядатися в контексті реальної, а не номінальної чинності конституційно-правових норм. Повноваження суб’єктів митного регулювання в частині встановлення, зміни, скасування мита безпосередньо визначено в Основному Законі держави. Норми права Світової організації торгівлі, в даному випадку щодо подолання кризи платіжного балансу в державі, жодним чином не заперечують пріоритетності конституційно-правових норм, у тому числі у сфері митного регулювання. Висловлене повною мірою стосується конституційного принципу верховенства пра-

ва як соціального блага й державної необхідності. Його застосування на практиці може супроводжуватися необхідністю робити вибір між економічною доцільністю й правовою можливістю чи то правовою реальністю. Регулятивна функція держави в частині митно-тарифних правил не послаблюється, а посилюється такими правовими імперативами, як непорушність конституційно-правового принципу поділу державної влади, пріоритетність формальної законності як ознаки верховенства права, адекватність тлумачення й послідовність у застосуванні приписів міжнародно-правових норм.

Література

1. Mosiej Gerard. Regulacje celne UE a efektywność MSP [Текст] / Gerard Mosiej // *Zeszyty naukowe (Wyższa szkoła celna w Warszawie)*. – 2004. – № 7. – S. 114–130.
2. Єгоров О. Функціональна система митно-тарифного регулювання на етапі інтеграції України до СОТ [Текст] / О. Єгоров // *Вісник АМСУ*. – 2004. – № 1. – С. 3–12.
3. Науменко В. П. Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні [Текст] / В. П. Науменко, П. В. Пашко, В. А. Руссков. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2006. – 394 с.
4. Nogaj M. Kto wprowadza opłaty celne dodatkowe? [Текст] / M. Nogaj // *Monitor prawa celnego i podatkowego*. – 2003. – № 4. – S. 1–2.
5. Тодика Ю. М. Конституція як соціальна цінність [Текст] / Ю. М. Тодика / в кн. *Антологія української юридичної думки : в 10 т. редкол. : Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.* – К. : Юридична книга, 2005. – Т. 10 : *Юридична наука незалежної України*. – 944 с.
6. Про внесення змін до деяких законів України з метою поліпшення стану платіжного балансу України у зв'язку із світовою фінансовою кризою : Закон України від 04.02.2009 № 923-VI [Текст] // *Відомості Верховної Ради України*. – 2009. – № 27. – Ст. 349.
7. Рішення Конституційного Суду України від 23 червня 2009 р. № 15-рп/2009 у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпунктів 3.5, 3.6 пункту 3 статті 3 “Прикінцеві положення” Закону України “Про Митний тариф України”, абзацу восьмої частини другої статті 9 Закону України “Про зовнішньоекономічну діяльність” (справа про тимчасову надбавку до діючих ставок ввізного мита) від 23.06.2009 № 15-рп/2009 [Текст] // *Офіційний вісник України*. – 2009. – № 48. – Ст. 1629.
8. Дмитренко Е. С. Фінансове право України [Текст] : практикум / Е. С. Дмитренко. – К. : Атіка, 2004. – 216 с.
9. Окрема думка судді Конституційного Суду України Джуно В. В. стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) підпунктів 3.5, 3.6 пункту 3 статті 3 “Прикінцеві положення” Закону України “Про Митний тариф України”, абзацу восьмої частини другої статті 9 Закону України “Про зовнішньоекономічну діяльність” (справа про тимчасову надбавку до діючих ставок ввізного мита) від 23.06.2009 № 15-рп/2009 [Текст] // *Офіційний вісник України*. – 2009. – № 48. – Ст. 1629.
10. Словник синонімів української мови [Текст] : в 2 т. / А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головащук та ін. – К. : Наук. думка, 2001. – (Словники України). – Т. 2. – 956 с.
11. Таманага Б. Верховенство права: історія, політика, теорія [Текст] / Б. Таманага : пер. з англ. Андрія Ішенка. – К. : Києво-Могилянська академія, 2007. – 208 с.
12. Колодій А. М. Принципи права України [Текст] : монографія / А. М. Колодій. – К. : Юрінком Інтер, 1998. – 208 с.
13. Яковюк І. В. Верховенство права. Верховенство права і законність [Текст] / І. В. Яковюк : у кн. *Загальна теорія держави і права : [підручник для студентів юридичних вищих навчальних закладів]* / за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. – Харків : Право, 2009. – 584 с.

14. Погребняк С. П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика) [Текст] : монографія / С. П. Погребняк. – Х. : Право. – 240 с.

15. Щодо перевірки Генпрокуратурою законності дій Держмитслужби відносно стягнення надбавки до діючих ставок ввізного мита у розмірі 13 % від митної вартості товарів : інформація прес-служби Президента України від 27.03.2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.president.gov.ua/news/13326.html>

16. Альфаро В. Стенограма виступу на зустрічі Президента України Віктора Ющенка з провідними науковцями, експертами щодо проблем економічної та фінансової кризи і перспектив розвитку економіки (Національний інститут стратегічних досліджень, 17 вересня 2009 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.niss.gov.ua/Table/Zustrich/04.htm>

17. Каціло Д. Таможне разьяснили 13-процентную надбавку [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://biz.liga.net/articles/EA090121.html>

